DOI 10.47315/archives2021.329.118

УДК 27-788-9:271.4](498.41)«17»:930.253(477.87)

Олександр Монич

кандидат богослов'я,

протоіерей,

аспірант факультету історії та міжнародних відносин,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1264-2305>

**СТАНОВЛЕННЯ І РОЗБУДОВА
ПЕТРО-ПАВЛІВСЬКОГО ЧОЛОВІЧОГО МОНАСТІРЯ
В СЕЛІ БІКСАД НА ЗАКАРПАТТІ У XVIII СТ.
(за документами Державного архіву Закарпатської області)**

Анотація. На основі документів Державного архіву Закарпатської області та досліджень здійснено огляд діяльності чоловічого монастиря в с. Біксад у XVIII ст. **Метою** публікації є предметне дослідження історії виникнення монастиря й пов'язаних із цим подій і процесів; упорядкування списку настоятелів і ченців обителі; з'ясування й уточнення сталих фактів і дат; аналіз виявлених архівних документів. **Методологія дослідження** базується на загальнонаукових методах: порівняльному, аналізу і синтезу, а також спеціальних, архівознавчих: ретроспективному, історичному і критики джерел. Архівно-евристичний метод уможливив ширше дослідження маловивченої сторінки в історії чернецтва Марамороської єпархії у період її створення і розбудови з одного боку та закриття монастирів у 1788 р. – з іншого. Використані методи допомогли дослідити відомі архівні документи й проаналізувати нововиявлені. **Наукова новизна.** Опрацьовані друковані джерела засвідчили, що існуючі тематичні, наукові доробки є далекими від статусу вичерпних, а предметні праці з цієї теми, в основу яких були б покладені документи Держархіву Закарпатської області, практично відсутні. Нововиявлені архівні документи значно доповнюють, корегують існуючі історичні факти та з'ясовують нові сторони життя монастиря. Окремі фондові справи вводяться в науковий обіг вперше. **Перспектива дослідження теми** полягає в тому, що подальше вивчення діяльності монастиря значно заповнить лакуни в історії чернецтва Марамороської єпархії. Розроблення теми уможливить розширення сталих знань про внутрішнє життя чернечих обителів Марамороша у вказаний період, дозволить об'єктивно досліджувати церковну історію в Закарпатті у XVIII ст. загалом. У **висновках** сформовано результати дослідження, а саме: подано узагальнюючу характеристику виявлених документів Держархіву Закарпатської області; констатовано, що на заснування монастиря мало вплив відторгнення його у локаційному регіоні; трагічна доля першого настоятеля обителі була пов'язана з його особистим життям та використаними ним принципами місії; повноцінна діяльність монастиря розпочалася з середини XVIII ст.

Ключові слова: Держархів Закарпатської області; документ; монастир; єпископ; настоятель; чернецтво; монах; єпархія.

Чернецтво древньої Мукачівської єпархії має давні традиції і свою автентичну історію. Якщо не брати до уваги історію найдавніших чернечих обителів єпархії (Мукачево, Грушево, Угля, Красний Брід), то, звичайно, періодом інтенсивної розбудови й створення монастирів можна вважати кінець XVII – початок XVIII ст.

Документи Державного архіву Закарпатської області, всупереч сталій думці, свідчать, що в період розбудови Марамороської єпархії на її теренах було більше ніж 14 відомих загалу давніх монастирів. Переважна більшість із них розташовувалася в комітаті Мараморош і це є природно, адже саме на цих землях православна традиція була стійкішою, а тому введення унії відбувалося повільніше. Історичним фактом є те, що деякі з давніх монастирів існували на території інших країн сучасної Європи. Йдеться, насамперед, про Барсанівський, Біксадський, монастир у Вишній Вишаві, Джулинський, Евдевянський та Мойсеївський монастирі, які сьогодні знаходяться в Румунії.

Вивчення історії чернецтва Мукачівської єпархії на зламі XVII–XVIII ст. має певні наукові проблеми та відповідні завдання. Передусім, це – відсутність досліджень, які в своїй основі мали б саме документи Держархіву Закарпатської області з історії чернецтва Мукачівської єпархії загалом. По-друге, виявлені архівні документи дають право констатувати, що саме Біксадський монастир не потрапив у першу редакцію (1749 р.) найвідомішого документа чернечої історії краю «Списання обителів Марамороша»¹. Чому це трапилося, які були цьому причини, де шукати передісторію цього факту і як це пов'язано з історією обителів? По-третє, існуючі еклізійні дослідження Біксадського монастиря в українській історіографії є недопрацьованими. Відсутність предметних архівних документів у них не дає можливості дослідникам повноцінно ознайомитися з історією монастиря. Отже, пошуки відповідей на ці проблематичні питання стали завданням нашої публікації.

Монографії і статті, в яких прямо чи дотично досліджується історія Біксадського монастиря, належать таким авторам, як: о. Іоаннікій Базилович²,

¹ Держархів Закарпатської обл. (Державний архів Закарпатської області). Ф. 64. Оп. 1. Спр. 66. 8 арк.

² *Basilovits J. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs, Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCCLX. Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkaciensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum Gestis, e variis Diplommatibus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. Pars Prima. Ex Typographia Ellingeriana, 1799. 104 p.; Ibidem. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs, Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte*

Продовж. див. на наст. стор. →

Антал Сірмай³, Антал Годинка⁴, о. Анатолій Кралицький⁵, о. Михайло Лучкай⁶, о. Іван Дулішкович⁷, о. Юрій Жаткович⁸, О. Петров⁹, о. Гліб Кінах¹⁰, о. Василій Гаджера¹¹, Ш. Метеш¹², М. Ваврик¹³, о. Атанасій Пекар¹⁴,

Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCLX. Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum Gestis, e variis Diplomatibus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. *Pars Secunda*. Ex Typographia Ellingeriana, 1799. 208 p.; *Ibidem*. Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs, Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCLX. Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum Gestis, e variis Diplomatibus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. *Pars Tertia*. Ex Typographia Ellingeriana, 1799. 139 p.

³ Szirmai Szirmay A. Szathmár vármegye fekvése, törtnete, és polgári esmérete. 1 rész. Budán, 1809. 391 p.

⁴ Hodinka A. A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I. KÖT. 1458–1715. Ungvár. 1911. LVI. 659 p.

⁵ Кралицький А. Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский // Временник Ставропигийского Института на 1872 год. С. 120; *Его же*. In: Шематизмъ иноковъ Чина св. Василя Великаго, угорскія области на годъ 1870, 1869. Унгваръ: Типографія вдовы Карла Іегера, 1869. С. 4–15.

⁶ Лучкай М. Історія карпатських русинів: У 6-ти т. / дешиф. рукоп. Ю. М. Сака; пер. укр. мовою А. М. Ігната. Т. III. Ужгород: Закарпаття, 2002. 322 с., іл.

⁷ Дулішкович І. Историческія черты Угро-Русскихъ. Тетрадь III. Унгваръ, 1877. 234 с.

⁸ Жаткович Ю. Епископы Мараморошские // Листок. № 17. Год VII. 01 сентября. Унгваръ, 1891. С. 196–197; *Его же*. Епископы Мараморошские // Там же. № 22. Год VII. 15 ноября. Унгвар, 1891. С. 256–257.

⁹ Петров А. «Старая вѣра» и унія въ XVII–XVIII вв. Пояснительная записка // Матеріали для історії Угорської Руси. Т. II. СПб., 1906. 88 с.

¹⁰ Кінах Г. Посіщенне марамороських монастирів 1749 р. // Записки ЧСВВ. Т. II. Вип. 1–2. Жовква 1926. С. 105–122; *Його ж*. Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809 // Там само. Т. III. Вип. 3–4. Львів, 1930. С. 432–446.

¹¹ Гаджера В. Додатки к історіѣ Русинов и руськихъ церквей в Марамороші. Студіи исторично-архивні // Науковий Збірник товариства «Прогресъ». Рочник I. Ужгород: Книгопечатня акційного товариства «Унію», 1922. С. 171–209.

¹² Meteş Ş. Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria. Sibiu, 1936. 363 p.

¹³ Ваврик М. По Василиянських монастирях. Торонто, 1958. 486 с.

¹⁴ Пекар А. В. Спроба історії Румунської провінції Св. Йосифа // Записки ЧСВВ. Секція II. ARTICULI DOCUMENTA MISCELLANEA. Т. XI (XVII) Вип. 1–4. Roma, 1982. С. 208–220; *Його ж*. Нариси історії Церкви Закарпаття. Серія II // Там само. Секція I. Т. I: Єрархічне оформлення. Вид. 2-ге. Рим–Львів: Вид-во Отців Василян «Місіонер», 1997. 232 с. *Його ж*. Нариси історії

о. Василій (Пронін)¹⁵, о. Степан Пап¹⁶, В. Фенич¹⁷, В. Кічера¹⁸, В. Мороз¹⁹ та ін.

Окремої уваги заслуговує праця угорського дослідника І. Баана, що представляє собою дешифрування та розлогі коментарі практично до всіх грамот, наказів і розпоряджень єпископа Йосипа де Камеліса²⁰, який ініціював заснування монастиря.

Джерельна база, яка розкриває історію і буття Біксадського монастиря, чи не вперше широко представлена нововиявленими архівними документами із фондів Держархіву Закарпатської області. Передусім, йдеться про документи, що зберігаються в описах №№ 1, 4, 5 фонду «Мукачівський монастир отців Василіан, м. Мукачево» (Ф. № 64), і документи описів №№ 1, 5, фонду «Правління Мукачівської греко-католицької єпархії, м. Ужгород» (Ф. № 151). Виокремленою у цьому контексті, звичайно, є архівна справа під назвою: «Розписка жителів с. Біксад Вереша Гергелі, Вереша Дам'яна, Вереша Яноша, Кечкеша Дьордя, Кечкеша Ференца та Кечкеша [?] про дарування землі, яка знаходиться на горбі неподалік від села для будівництва Біксадського

Церкви Закарпаття. Серія II // Там само. Секція I. Т. II: Внутрішня історія. Вид. 2-ге. Рим–Львів: Видавництво Отців Василіан «Місіонер», 1997. 492 с. *Його ж.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III: Монаше життя. Ужгород: КП «Ужгородська міська друкарня», 2014. 224 с.

¹⁵ *Пронін В.* История Православной Церкви на Закарпатье. Кандидатская работа архимандрита Василия (Пронина) «История Мукачевской епархии (с древнейших времен до Первой Мировой войны 1914 года)». Изд. 2-е. Свято-Николаевский Мукачевский монастырь. ОРП «Філокалія», 2009. 524 с.

¹⁶ *Пап С.* Історія Закарпаття. Т. II. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2002. 443 с.

¹⁷³ *Фенич В.* Греко-католики ужгородської унійної традиції. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2019. 248 с.; *Його ж.* Між окциденталізмом та орієнталізмом: ORDO SANCTI BASIL II MAGNI RUTHENORUM в релігійному та культурному житті Мукачівської єпархії (до початку XX ст.) // *Carpathica-Carpatika*. Ужгород: УжНУ, 2003. Вип. 24: Історичні та історіографічні студії: до ювілею доктора історичних наук, професора Володимира Васильовича Грабовецького. С. 87–140.

¹⁸ *Кічера В.* Інституційна розбудова провінції чину Василіан на Закарпатті у період правління Мукачівського єпископа Андрія Бачинського (1773–1809) // *Русин*. 2008. № 3–4 (13–14). С. 76–83; *Його ж.* Девіантність парафіяльного духовенства за щоденником Йосифа де Камеліса // *Науковий вісник УжНУ. Серія «Історія»*. 2011. Вип. 27. С. 275–279; *Його ж.* «Списання обителей Мараморошских» як історичне джерело // *Румунсько-Українські відносини. Історія та сучасність*. Editura Muzeului Sătmărean, 2015. С. 41–54.

¹⁹⁵ *Мороз В.* Історія чернецтва у спадщині о. Анатолія Кралицького, ЧСВВ // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. Вип. 1 (42), 2020. С. 20–29.

²⁰ *Baán I.* Letters of Giovanni Giuseppe De Camillis, Greek Missionary and Bishop of Munkács (1689–1706). COLLECTANEA ATHANASIANA. II. Textus/Fontes. Vol. 13. Nyíregyháza, 2017. 341 p.

монастиря, який ініціював священник отець Ісає»²¹. Справа датується 25.02.1700 р. і зберігається у вигляді копії. Це – фундаційна грамота монастиря, а тому представляє неабиякий інтерес при дослідженні теми. Хронологічно документ є першим за часом появи.

Останнє джерело, яке стосується діяльності монастиря у XVIII ст., датується 1798 р. Повна назва справи: «Відомість обліку особового складу монахів ордена Василіан Мукачівського, Маріє-Повчанського, Біксадського, та інших монастирів за 1798 рік»²². Документ дозволяє констатувати факт, що чернечий осередок у с. Біксад не був закритий внаслідок екклізійної реформи імператора Йосипа II у 1788 р. Десятки справ, виявлених нами у фондах архіву, підтверджують факт діяльності монастиря в XIX ст. і роблять такий висновок очевидним.

Опрацювати тему суттєво допомагає також зведений збірник-каталог окремих документів зазначених фондів Держархіву Закарпатської області – «Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи», який станом на 2020 р. вийшов у 3-му томі²³. У призмі розробки теми інформативним є також «Щоденник» Йосипа де Камеліса²⁴.

Зведений перелік джерел та історіографія монастиря представлені в предметно-тематичному каталозі документів Держархіву Закарпатської області²⁵.

Попри існуючі документальні матеріали, передусім, у силу виявлення нових архівних джерел, констатуємо їх малий відсоток введення в науковий обіг. Отже, історія Біксадського монастиря потребує подальшого дослідження. Як науковий, церковний і культурно-соціальний об'єкт обитель має відповідну спадщину, а звідси – й широкі горизонти для науково-дослідницької роботи.

Відповідно до мети публікації, у статті розв'язано низку наукових завдань, а саме: введено в науковий обіг нові документи й здійснено їх стислий аналіз; охарактеризовано зміст явищ і подій, що впливали

²¹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 104. 1 арк.

²² Там само. Оп. 1. Спр. 1487. 4 арк.

²³ Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи / упорядн.: В. Чубота, М. Делеган, О. Гітта, В. Рус. Т. I. Editura Muzeului Sătmărean. Satu Mare–Ujgorod, 2007. 389 с.; Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи / упорядн.: В. Чубота, В. Рус, Д. Балю. Т. II. Editura Muzeului Sătmărean. Satu Mare, 2012. 403 с.; Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи / упорядн.: В. Чубота, В. Рус, М. Місюк, С. Вискварко, О. Туруцко. Т. III. Editura Muzeului Sătmărean. Satu Mare, 2015. 464 с.

²⁴ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 101. 60 арк.

²⁵ Давні монастирі Мукачівської єпархії (1360–1800). Зведений предметно-тематичний каталог документів Державного архіву Закарпатської області. Ф. 64, оп. 1, 4, 5; Ф. 151, оп. 1, 5, 6, 22, 25. Серія «Джерела з історії Мукачівської єпархії» / упорядн.: протоіерей О. Монич. Ужгород: РІК-У, 2021. 392 с.: іл.

на розвиток монастиря; досліджено факти перешкоджання і супротиву у створенні монастиря; на основі існуючої історіографії і джерел з'ясовано роль і місце чернечого осередку в поширенні унії у комітатах Угорського королівства на зламі XVII–XVIII ст.; прослідковано процес розбудови чернечого осередку у XVIII ст.; зроблено спробу відтворення списку настоятелів і ченців обителі.

Безперечно, вивчення чернечого життя Мукачівської єпархії у першій половині XVIII ст. буде не повним без ознайомлення з історією давнього Біксадського монастиря. Забігаючи наперед, зауважимо, що історіософська думка про те, що «кожна історія має свою передісторію», неабияк розкривається власне на прикладі цієї обителі.

Село або ж комуна Біксад (*угор.* Biksád, *рум.* Bixad) розташовується на північному заході Румунії у повіті (колишній комітат) Сату-Маре (Satu Mare). Внаслідок мирних договорів після Першої світової війни обителі, що колись перебували в межах однієї держави, були розділені кордонами. Так, Біксадський монастир разом із Барсанівським, Джулинським, Мойсеївським та іншими давніми обителями опинився в кордонах Королівства Румунія, Маріє-Повчанський – в Угорщині, а Краснобрідський і Буківський під час війни взагалі знищили, однак *de jure* вони вже були на території тодішньої Чехословаччини. На Підкарпатській Русі (нинішньому Закарпатті) залишилися тільки окремі давні монастирі Мукачівської єпархії, а саме: в Мукачеві, Углі, Грушеві, Кричеві, Малому Березному, Бороняві й Імстичеві тощо.

Більшість дослідників церковного Марамороша солідарні з датою заснування Біксадського монастиря, якою є 1700 р.²⁶ Однак, жоден автор не подає уточнення до неї: місяць і день заснування монастиря. Відповідь на це питання знаходимо у згадуваній вже нами фундаційній грамоті монастиря, надписаній як «Розписка жителів с. Біксад Вереша Гергелі, Вереша Дам'яна, Вереша Яноша, Кечкеша Дьордя, Кечкеша Ференца та Кечкеша [?] про дарування землі, яка знаходиться на горбі неподалік від села для будівництва Біксадського монастиря, який ініціював священник отець Ісая»²⁷. На початку документа є напис: *Anno Domini [?] Februari 25ta die*²⁸ (Рік Господній [?] 25 лютого). На звороті аркуша зазначено: *1700/Litera Fundationales/Monasterii Bixadiensis*²⁹. Фундація є копією і написана на 1 аркуші паперу.

²⁶ *Крालицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120; *Лучкай М.* Історія карпатських русинів... С. 116; *Кінах Г.* Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809... С. 434. *Пекар А. В.* Спроба історії Румунської провінції Св. Йосифа... С. 208; *Його ж.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 82.

²⁷ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 104. Арк. 1.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само. Арк. 1зв.

Отже, головний документ про заснування монастиря має чітке датування: 25 лютого 1700 р., що допомагає відтворити точні рік, місяць і день початку діяльності осередку. Разом із тим, у фондах Держархіву Закарпатської області нами виявлено записку угочанського архипресвітера Іллі щодо створення й діяльності Біксадського уніатського монастиря у перші роки його існування³⁰. Документ складається із 2-х аркушів та зберігся у вигляді копії. Його крайніми датами є: 16.02.1700 р. – [?] [?] 1706 р.³¹ Тобто, існує давніший, старший як мінімум на 9 днів документ, який теж знайомить нас із початками обителі. Дешифрована версія цього документа латинською мовою опублікована, що значно полегшує його дослідження³². «Записка» є своєрідним літописом Біксадського монастиря, в якому детально описано буття обителі з 1700 р. до 1706 р. У документі автор повідомляє перші деталі життя монастиря: його точну географічну локацію, опис земельних ділянок, імена причетних до розбудови священників та архимандритів, час освячення першого монастирського храму; описує діяльність першого фундатора обителі, комітатського жупана Олександра Каролі, наводить факти взаємодії Біксадського монастиря з іншими чернечими центрами, наприклад, Імстичівським монастирем тощо³³.

Заснування обителі мало свою передісторію. 5 листопада 1689 р. папа Олександр VIII висвятив у єпископи грека з острова Хіос, бібліотекаря Ватиканської бібліотеки Іоанна Йосипа де Камеліса (*Giovanni Giuseppe De Camillis; Iosif Ioan de Camillis*)³⁴. Останній був призначений «титулярним єпископом Севастополя Тракійського і апостольським вікарієм Мукачева»³⁵. 11 березня 1690 р. імператор Леопольд призначив його своїм радником³⁶. 20 квітня того ж року в Мукачівському монастирі єпископ Великого Вараду³⁷ Августин звершив інсталяцію нового Мукачівського єпископа³⁸.

І.-Й. де Камеліс був освіченим, ревним, амбіційним та далекоглядним адміністратором. У часи його правління, особливо з появою «Леопольдового диплома» 23 серпня 1692 р.³⁹, духовенство Мукачівської

³⁰ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 154. 2 арк.

³¹ Там само.

³² Мукачівська Греко-Католицька єпархія. Документи. Т. І. ... С. 98–100.

³³ Там само.

³⁴ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 100. На 1; Там само. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 40. На 8 арк.; *Hodinka A.* Op. cit. P. 287–290; *Пронин В.* Указ. соч. С. 266.

³⁵ *Кічера В.* Девіантність парафіяльного духовенства... С. 275.

³⁶ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 96. 2 арк; Спр. 98. 1 арк.

³⁷ Орадя (рум. Oradea; угор. Nagyvárad (Великий замок, угор. Várad (замок); нім. Grosswardein; тур. Varat) – місто в Румунії, центр повіту Біхор.

³⁸ *Пронин В.* Указ. соч. С. 267.

³⁹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 106. 1 арк.

єпархії отримало широкі права, укріпився правовий статус духовенства, що призвело до посилення унії. Після комітату Унг 5–6 жовтня 1693 р. суттєві земельні пільги отримали священники Березької та Угочанської жупи⁴⁰.

Із призначенням керуючим Мукачівською унійною єпархією, І.-Й. де Камеліс у 1690 р. почав поширювати свій вплив і на волоське духовенство. Це, на думку о. Проніна, йому частково вдалося, адже 1 травня 1690 р. був скликаний собор у Сату-Маре. 18 жовтня 1692 р. до унії приєдналася частина бігарських⁴¹ волохів, а в серпні 1693 р. – 16 священників⁴². Отже, окрім іншого, зокрема, популяризації освіти, пріоритетом у стратегії правління нового єпископа було власне поширення унії в комітатах, де «нова» віра зустріла значний супротив⁴³.

Саме у справі приєднання бігарських волохів впливає ім'я деб-реценського священника, *de jure* і *de facto* першого настоятеля Біксадського монастиря – архимандрита Ісаї де Каролі (*Isaias de Karoly*). Оминаючи за браком місця його широку пастирську діяльність⁴⁴, зауважимо, що отець був «природнім» греком із міста Трапезунд, який разом із єпископом І.-Й. де Камелісом із метою розповсюдження й утвердження унії був направлений римським понтифіком в Угорщину⁴⁵. І. де Каролі був «земляком» єпископа І.-Й. де Камеліса і своє чернече життя проводив на Чернечій горі в Мукачеві⁴⁶. Із щоденника І.-Й. де Камеліса дізнаємося, що в березні 1692 р. етнічні греки міста Дебрецен⁴⁷ запросили ієромонаха Ісаю собі за плебана, тобто за пара-

⁴⁰ Пронин В. Указ. соч. С. 269.

⁴¹ Гайду-Бігар (угор. *Najdú-Bihar*) – медьє на сході Угорщини біля кордону з Румунією.

⁴² Пронин В. Указ. соч. С. 269.

⁴³ Мониш О. Нескорена Правда: нариси з історії Кричівського монастиря. Ужгород: ТДВ «Патент», 2018. 160 с.; *Його ж.* «Волошскій раздоръ»: окремі аспекти історії локаційного опору унії в 2 пол. XVIII століття // Наукові записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архимандрита Василя (Проніна). Ужгород: Всеукраїнське державне вид-во «Карпати», 2019. № 6. С. 356–382; *Його ж.* Діяльність останнього Православного єпископа Досифея (Феодоровича) Угольського (1648–1733) // Русин. № 1(15). Кишинев, 2009. С. 76–89.

⁴⁴ Кралицький А. Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадскій... С. 120; Лучкай М. Знач. твір. С. 30; 35; 46; 72–73; 115–116; Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁴⁵ Кралицький А. Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадскій... С. 120.

⁴⁶ Лучкай М. Знач. твір. С. 46; Пекар А. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁴⁷ Етимологію назви міста див.: Charnock, R. S. Local Etymology: A Derivative Dictionary of Geographical Names. London: Houlston and Wright, 1859. P. 87.

фіяльного священника: «Debrezini P. Isaias Jerom[onach]us requisitus ab illis Graecis pro Plebano»⁴⁸. 13 вересня того ж року І.-Й. де Камеліс офіційно призначив його на парафіяльне служіння в Дебрецен і паралельно підпорядкував йому священників, які проживали навколо Варадина та Бігару⁴⁹. 17 жовтня 1692 р. І. де Каролі з одним волоським отцем від імені священників, які були Варадинському окрузі та Бігарському комітаті аж до Дялмару, попросилися під юрисдикцію та підпорядкування І.-Й. де Камеліса⁵⁰. У січні 1694 р. єпископ І.-Й. де Камеліс призначив І. де Каролі вікарієм над румунами в частинах Угорщини⁵¹. У 1700 р. І. де Каролі був призначений архимандритом волоського храму в окрузі Аवास, із перебуванням у Біксадському монастирі⁵². Дослідники характеризують І. де Каролі як ревного діяча, проповідника й ідеолога унії, який в своїй місії користувався методами відкритого залякування, погрозами та підтримкою військової сили проти тих, хто чинив йому опір⁵³.

Звичайно, такий клірик єпархії не міг бути осторонь планів, ідей та проєктів керівництва вищого рівня. Природно, що власне чернецтву у плані впровадження унії відводилася особлива роль. Тому І.-Й. де Камеліс і призначив о. Ісаю відповідальним за створення монастиря в с. Біксад, який, за словами о. Пекара, був заснований «для поширення і поживлення унії між румунами північної Трансільванії, які тоді належали до території Мукачівської єпархії»⁵⁴.

Розлогу місцину для майбутнього монастиря на т. зв. Біксадській горі біля села І.-Й. де Камеліс отримав від біксадських нямешів⁵⁵. З їхньою ж допомогою о. Ісаю в короткому часі збудував храм на честь святих апостолів Петра і Павла⁵⁶, який 1702 р. і освятив згаданий єпископ⁵⁷. У часі монастир став «духовним вогнищем південної частини Мукачівської єпархії»⁵⁸.

⁴⁸ Baán I. Op. cit. P. 170; Лучкай М. Зазнач. твір. С. 30.

⁴⁹ Baán I. Op. cit. P. 191; Лучкай М. Зазнач. твір. С. 46; Петров А. Зазнач. твір. С. 16.

⁵⁰ Baán I. Op. cit. P. 178; Лучкай М. Зазнач. твір. С. 35.

⁵¹ Baán I. Op. cit. P. 171; Кралицький А. Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120; Лучкай М. Зазнач. твір. С. 30; Петров А. Указ. соч. С. 16; Meteş Ş. Op. cit. P. 179.

⁵² Лучкай М. Зазнач. твір. С. 116.

⁵³ Дулишкович И. Указ. соч. С. 16; Петров А. Указ. соч. С. 16–17; Прошин В. Указ. соч. С. 269.

⁵⁴ Пекар А. В. Спроба історії Румунської провінції Св. Йосифа... С. 208.

⁵⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 104. Арк. 1; Пекар А. В. Нариси історії церкви Закарпаття. Т. III... С. 83.

⁵⁶ Meteş Ş. Op. cit. P. 179.

⁵⁷ Пекар А. В. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁵⁸ Пекар А. В. Спроба історії Румунської провінції Св. Йосифа... С. 208.

Керувати монастирем о. Ісаї довелося недовго. За різними припущеннями його життя за трагічних обставин обірвалося 15 травня⁵⁹ 1701 р.⁶⁰, або ж в 1703 р.⁶¹ Із листа священників Надь Бані до єпископа І.-Й. де Камеліса від 3 червня 1701 р. дізнаємося, що на той час о. Ісаєя вже не було в живих⁶². Трагедія трапилася під час нападу на монастир православних румунів, які спочатку жорстоко мучили його, а потім по-звірячому, порубавши сокирою на шматки, вбили⁶³. Є припущення, що вбивство отця було звершене у с. Біксад розбійником Іваном Шугасем із села Sikalló⁶⁴ або ж Sikárlón⁶⁵.

Чому о. Ісаєя вбили, та ще й з такою жорсткістю? Дослідник о. І. Дулішкович переконаний, що вбивство було спровоковано тим, що він використовував у своїй місії військову силу, чим «многих разъярилъ»⁶⁶. Отець А. Пекар стверджує, що причиною цього стало невдоволення православних румун через відкриття унійного монастиря на їхній території⁶⁷. Отець С. Пап припускає, що причиною вбивства було те, що єпископ О. Стойка «перетягнув на свою сторону волохів у Біксаді», за що ті вбили вікарія⁶⁸. О. Петров пише, що о. Ісаєя «своей жестокостью и невыносимыми поборами возбудил против себя общее негодование», через що і був убитий⁶⁹. М. Лучкай на основі документів та монографії І. Базиловича⁷⁰ подає іншу версію. Дослідник пише, що о. Ісаєя, приїхавши до Угорщини, по-перше: привіз з собою «багатьох родичів єпископа»; по-друге: в поведінці з людьми був жорстоким, відкрито займався здирництвом, постійно влаштував пияцтва й загалом вів аморальний образ життя; по-третє: був «мало знайомий з гарячим характером волохів і недостатньо обережний»⁷¹.

⁵⁹ *Metes Ş.* Op. cit. P. 180.

⁶⁰ *Лучкай М.* Зазнач. твір. С. 72–73; 115–116; *Петров А.* Указ. соч. С. 16; *Пронин В.* Указ. соч. С. 269.

⁶¹ *Крालицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120.

⁶² *Лучкай М.* Зазнач. твір. С. 72–73; 115–116; *Дулишкович И.* Указ. соч. С. 17; *Петров А.* Зазнач. твір. С. 16.

⁶³ Детальн. див.: *Basilovits Jo.* Op. cit. Pars Tertia. P. 100; *Крालицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120; *Пронин В.* Указ. соч. С. 269; *Пекар А. В.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁶⁴ *Крालицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120; *Петров А.* Указ. соч. С. 16; *Пронин В.* Указ. соч. С. 269.

⁶⁵ *Szirmai Szirmai A.* Op. cit. P. 332.

⁶⁶ *Дулишкович И.* Указ. соч. С. 16.

⁶⁷ *Пекар А. В.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁶⁸ *Пап С.* Зазнач. твір. С. 223.

⁶⁹ *Петров А.* Указ. соч. С. 16.

⁷⁰ *Basilovits Joannicio.* Op. cit. Pars Secunda. P. 118–119.

⁷¹ *Лучкай М.* Зазнач. твір. С. 72–73; 115–116.

Вбивство о. Ісаї настільки вплинуло на єпископа, що той, аби «не зазнати подібної долі», в 1703 р. був змушений переїхати з Мукачева у володіння Неовіл, тобто в Руську Нову Весь біля Пряшева, де жив до своєї смерті в 1706 р.⁷²

Незважаючи на такий сумний початок, монастир успішно продовжував свою діяльність і місію. Протягом всього XVIII ст. обитель завдяки жертвам населення збагачувалася новими земельними ділянками.

Документально задекларовані факти передачі земельних угідь жителями с. Біксад монастирю датуються 1703⁷³, 1705⁷⁴, 1706⁷⁵, 1720⁷⁶, 1739⁷⁷, 1747⁷⁸ та 1761 рр.⁷⁹ тощо. Головними благодійниками були сім'ї: Вереш, Віго, Доді, Кардош, Кечкеш, Кондрат, Коц, Кридор, Маріус та Пап. Так, 12 червня 1775 р. мешканець с. Нодь Баня Шандор Залочкан подарував обителі свої кошти для укріплення монастирського храму⁸⁰.

У 1705 р. жупан Сатумарської жупи Олександр Каролі видав декрет, який дозволяв збір пожертв для ремонту й розширення Біксадського монастиря. Декрет був підготовлений на прохання румунських архипресвітерів Якоба Біксадянула та Іллі Герцяянула⁸¹.

24 червня 1739 р. Біксадський монастир придбав земельну ділянку від жителя с. Уйфалу Василя Чорби⁸². 20 листопада 1778 р. мешканець с. Біксад Михайло Тупла під заставу власної землі отримав від монастиря грошову позику⁸³. Таку ж позику 8 квітня 1782 р. отримали й інші жителі села⁸⁴.

У фондах Держархіву Закарпатської області нами виявлено лист від 06.08.1788 р. віцеархидиякона дистрикту Аваш Івана Фефа, в якому висловлено думку щодо взяття в оренду Біксадським монастирем парافیального будинку в с. Баня Хаза⁸⁵.

Останні факти дозволяють говорити про те, що станом на кінець XVIII ст. монастир володів кількома земельними угіддями, був фінан-

⁷² Лучкай М. Зазнач. твір. С. 73; 115; Петров А. Указ. соч. С. 31; Пан С. Зазнач. твір. С. 223.

⁷³ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 181. 1 арк.

⁷⁴ Там само. Спр. 192. 1 арк.

⁷⁵ Там само. Спр. 200. 1 арк.

⁷⁶ Там само. Спр. 315. 1 арк; Ф. 64. Оп. 5. Спр. 104. 1 арк.

⁷⁷ Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 648. 1 арк.

⁷⁸ Там само. Спр. 1002. 1 арк.

⁷⁹ Там само. Спр. 1765. 1 арк.

⁸⁰ Там само. Ф. 64. Оп. 4. Спр. 156. 1 арк.

⁸¹ Там само. Спр. 190/а. 1 арк; Спр. 191. 1 арк.

⁸² Там само. Спр. 647. 1 арк.

⁸³ Там само. Спр. 2744. 1 арк.

⁸⁴ Там само. Спр. 3083. 4 арк.

⁸⁵ Там само. Спр. 3836. 1 арк.

сово достатньо спроможним і поширював свою діяльність у парафіях сусідніх сіл.

Хто був настоятелем монастиря в період після архимандрита Ісаї – невідомо. Перший його наступник згадується тільки в 1756 р., ним був місцевий парох – отець Татарин⁸⁶. Відповідно до опису монастиря від 8 травня⁸⁷/4 листопада⁸⁸ 1756 р., в обителі зберігалася установча грамота угорською мовою, де засвідчено, що в обителі не було ані келій, ані монахів, але були 2 хати (стара і мала), дерев'яний храм, богослужбові книги церковнослов'янською та волосською мовами, невелике господарство тощо⁸⁹.

Чому Біксадський монастир не згадується в першому «Списанії» обителів Мараморошу 1749 р.?⁹⁰ Можливих причин цьому є кілька. По-перше, статистичний чинник: мала присутність або ж взагалі відсутність у ньому ченців (як мінімум до 1757 р.), а через те й чернечого життя в монастирі; по-друге, людський фактор: пам'ять про смерть першого настоятеля; по-третє, локаційна складова, тобто віддаленість Біксаду від Мукачева. Опосередковано ця думка була виражена М. Вавриком, який зазначав, що монастир знаходився на «мішаній території»⁹¹.

Отці-історики І. Базилович та А. Пекар слідом за С. Решетилем стверджують, що в 1757 р. Мукачівський греко-католицький єпископ Михайло Ольшавський «на домагання вірних» заселив монастир «трьома монахами-василіанами, які там і започаткували правдиво спільне монаше життя»⁹². Саме з цього часу обитель стає «духовним вогнищем» та «славним відпустовим місцем»⁹³. Однак, згідно з реєстром чернецтва монастирів ЧСВВ від 20 серпня 1757 р. у Біксадському монастирі були тільки 2 отці: отець Геннадій Бліха та ієромонах Ананія Бокшай⁹⁴, а під їхніми прізвищами є допис, що один із монахів «придається»⁹⁵. Тобто,

⁸⁶ Кінах Г. Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809... С. 435; Пекар А. В. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁸⁷ Кінах Г. Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809... С. 435.

⁸⁸ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 5. Спр. 121. 12 арк.

⁸⁹ Кінах Г. Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809... С. 435.

⁹⁰ Детальн. див.: Кінах Г. Посіщення марамороських монастирів 1749 р. ... С. 106.

⁹¹ Ваврик М. Зазнач. твір. С. 218.

⁹² Basilovits J. Pars Tertia. Op. cit. P. 100; Пекар А. В. Спроба історії Румунської провінції Св. Йосифа... С. 208; Його ж. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III... С. 83.

⁹³ Пекар А. В. Спроба історії Румунської провінції Св. Йосифа... С. 208; Його ж. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

⁹⁴ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 504. Арк. 1 зв.

⁹⁵ Там само.

третього ченця ще не було! Три насельники монастиря згадуються пізніше, а саме в реєстрі від 29 квітня 1758 р. Це були: отець Г. Бліха, отець А. Бокшай і монах Ієронім Цекленді⁹⁶.

Румунський дослідник А. Сірмай стверджує, що в 1759 р. у монастирі було вже 10 ченців, ігуменом над якими був Г. Бліха⁹⁷. Однак, реєстр від 23 травня 1760 р. насельниками монастиря фіксує тільки 4-х ченців: о. Г. Бліха – ігумен, ієромонах Мартиніан Максимович, ієродиякон Арсеній Ортутай і чесний брат І. Цекленді⁹⁸.

Теперішній мурований храм на Біксадській горі побудував у 1764 р. тодішній ігумен Веніамін Феїр⁹⁹. 5 вересня 1765 р. у монастирі була проведена чергова візитація¹⁰⁰. Згідно з описом, храм вже був старим: «церковъ ветха». Всі богослужбові приладдя були в наявності, утримувалося невелике домогосподарство. Автор опису не згадує ані настоятеля, ані ченців обителі¹⁰¹. З 1769 р. збереглися записи про будівництво нової кам'яної будівлі Біксадського монастиря¹⁰². Йдеться про 2 бокові каплички та ризницю, що були прибудовані до храму за часів ігумена монастиря Веніаміна Яцина¹⁰³.

Як і в інших монастирях Марамороша¹⁰⁴, у Біксадській обителі в 1770 р. з'явилася чудотворна ікона Божої Матері¹⁰⁵. Цей факт зацікавив церковну владу в Мукачеві. Нами виявлено листування настоятеля монастиря у с. Біксад із генеральним настоятелем монастиря в м. Мукачево від 12 січня 1770 р., яке стосувалося перевірки монастиря¹⁰⁶.

Іноді землі обителі піддавалися грабункам. Виявлено свідомство сільського комітату с. Біксад від 10–14 березня 1776 р. про захоплення земельної ділянки Біксадського монастиря місцевим жителем Якобом Кечкешем та розпорядження підзупана Сатумарської жупи про врегулювання цієї суперечки¹⁰⁷.

⁹⁶ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 524. Арк. 2.

⁹⁷ *Szirmai Szirmai A.* Op. cit. P. 333.

⁹⁸ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 570. Арк. 2.

⁹⁹ *Basilovits J.* Pars Tertia. Op. cit. P. 100; *Крालицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120; *Пекар А. В.* Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. III. ... С. 83.

¹⁰⁰ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 647. 4 арк; *Кінах Г.* Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809... С. 443.

¹⁰¹ *Кінах Г.* Посіщення закарпатських монастирів ЧСВВ в рр. 1755, 1756, 1765, 1809... С. 443.

¹⁰² Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 732. 2 арк.

¹⁰³ *Крालицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120.

¹⁰⁴ *Пронин В.* Указ. соч. С. 279, 304–307.

¹⁰⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 2169. 33 арк.

¹⁰⁶ Там само. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 737. 1 арк.

¹⁰⁷ Там само. Оп. 4. Спр. 162. 2 арк.

31 січня 1780 р. у Біксадському монастирі, як і інших обителях, була проведена інвентаризація богослужбових книг¹⁰⁸.

У монастирі постійно звершувалися богослужіння і всі необхідні треби. Виявлено пояснювальну записку ієромонаха І. Цекленді (1781 р.) про проведену сповідь у Біксадському монастирі¹⁰⁹. У тому ж році та в 1784 р., згідно зі списком отців-ієромонахів та ченців ордена Василіан, згадується ігумен монастиря Яків Валкович¹¹⁰. У 1785 р. у монастирі проживав Ісая Рішко із с. Драгово¹¹¹. У 1786 р. згадується ігумен монастиря Гавриїл Бачинський¹¹². Збереглися також списки монахів Біксадського монастиря за листопад 1787 р.¹¹³

У травні 1787 р. помер монах Біксадського монастиря І. Цекленді. На його місце з Мукачівського монастиря був переведений монах Митрофан Джурчак. Відповідне повідомлення настоятеля Мукачівського монастиря зберігається у фондах Держархіву Закарпатської області¹¹⁴.

Про особовий склад монастиря в 1788 р. дізнаємося із повідомлення настоятеля обителі. Крайніми датами документа є 10.01.1788 р. – 28.04.1788 р.¹¹⁵ У тому ж році в обителі трапився неприємний інцидент: був заарештований монах Вікентій, який самовільно покинув обитель. Виявлено відповідний документ суддів із м. Дюла¹¹⁶.

Чернецтво обителі навчалось в духовних школах. Нами опрацьовано прохання монаха із с. Біксад Івана Молнара від 4 квітня 1789 р. щодо прийняття в духовну семінарію¹¹⁷. У тому ж році та в 1792 р. згадується ігумен монастиря Василій Феєр¹¹⁸.

Настоятелі обителі дбали не тільки про зовнішній, матеріальний стан громади, але й забезпечували її провіантом. Збереглося прохання настоятеля монастиря в с. Біксад від 19 травня 1789 р. щодо виділення вина для братії¹¹⁹. Разом із тим, не завжди харчування відповідало запитам монахів. В архіві зберігається повідомлення одного з ченців про досить погане забезпечення продуктами. Справа датується 10 березня 1790 р.¹²⁰

¹⁰⁸ Там само. Оп. 1. Спр. 940. 8 арк.

¹⁰⁹ Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 2906. 1 арк.

¹¹⁰ Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 2906. 1 арк.

¹¹¹ Там само. Арк. 3.

¹¹² Там само. Арк. 6.

¹¹³ Там само. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 3633. 6 арк.

¹¹⁴ Там само. Спр. 3624. 4 арк.

¹¹⁵ Там само. Спр. 3798. Оп. 1. 8 арк.

¹¹⁶ Там само. Спр. 3819. 6 арк.

¹¹⁷ Там само. Ф. 151. Оп. 5. Спр. 111. 2 арк.

¹¹⁸ Там само. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 250. Арк. 6.

¹¹⁹ Там само. Ф. 151. Оп. 5. Спр. 126. 2 арк.

¹²⁰ Там само. Спр. 264. 2 арк.

У 1790 р., згідно зі списком ієромонахів і ченців ордена Василиан, у монастирі перебував ієромонах В. Феєр із с. Раковець¹²¹. У 1795–1796 рр. згадується ігумен Юстин Чічері з Ужгорода¹²². Без вказаної дати у тому ж списку в графі «ігумени Біксадські» наводяться прізвища: Г. Бліха, Іона Туровець, В. Феєр¹²³. Останній вже нами згадувався як будівничий кам'яного храму Біксадського монастиря в 1764 р.¹²⁴

У вересні 1797 р. у Біксадському монастирі, як і в інших обителях Марамороша, було проведено відразу 2 перевірки та складено 2 інвентарні описи¹²⁵. Ігуменом монастиря станом на 1796 р. був Ісидор Гегедіш¹²⁶, його наступником в 1797 р. – Нікіфор Ортутай¹²⁷.

Останнім документом, виявленим у фондах Держархіву Закарпатської області, який повідомляє про діяльність обителі у XVIII ст., є відомість обліку особового складу монахів ордена Василиан Мукачівського, Маріє-Повчанського, Біксадського та ін. монастирів. Крайні дати справи: 05.07.1798 р. – 10.07.1798 р.¹²⁸ На другому аркуші оригінального документа, підписаного власноруч Мукачівським єпископом Андрієм Бачинським і підкріпленого червоною сургучною печаткою, наведено список отців і чернецтва монастирів. Відповідно до переліку, у вказаний час в обителі проживали: о. Ієрофей Шаркаді – ігумен; о. Феофіл Ждій – сповідник; о. Авраамій Лендел – намісник; брат Іоаким Данилович; брат Алімтій Ортотай¹²⁹.

Отже, дослідницькі праці, а головним чином виявлені документи з фондів Держархіву Закарпатської області дозволяють нам зробити попередні висновки. Біксадський монастир у XVII ст. пережив суттєві історичні події і процеси, пов'язані з його заснуванням, розбудовою і становленням. На основі фундаційної грамоти можемо стверджувати, що монастир заснований 25 лютого 1700 р. Першим його настоятелем був архимандрит І. де Каролі. Обитель утворена за дозволом унійного єпископа Мукачівської єпархії І.-Й. де Камеліса. Після жорстокого вбивства отця настоятеля в 1701 р. обитель занепала. Однак, навіть попри цей факт, виявлені документи свідчать, що монастир продовжував існувати. Про це мовиться в земельних угодах, документах про пожертви й фінансову підтримку тощо. Ймовірно, починаючи з 1701 р., обительню піклувалося

¹²¹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 250. Арк. 4.

¹²² Там само. Арк. 3; Арк. 6.

¹²³ Там само. Арк. 5.

¹²⁴ *Кралицький А.* Монастырь СС. АА. Петра и Павла Биксадский... С. 120.

¹²⁵ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 1447. 2 арк; Спр. 1472. 8 арк.

¹²⁶ Там само. Спр. 250. Арк. 6.

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Там само. Оп. 1. Спр. 1487. 4 арк.

¹²⁹ Держархів Закарпатської обл. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 1487. Арк. 2.

біле духовенство, яке звершувало своє служіння в с. Біксад та прилеглих до нього парафіях. Повноцінне чернече життя в монастирі відновилося тільки в 1757–1758 рр., коли з дозволу єпископа Михайла Ольшавського до обителі були направлені ченці з Мукачева. Однак, протягом другої половини XVIII ст. монастир так і залишався малочисельним.

Вірогідно, через відсутність ченців в обителі у період 1700–1757 рр., а також трагічний випадок із настоятелем та далеку відстань від Мукачева, обитель не увійшла в перше «Списаніє» монастирів Марамороша 1749 р. Починаючи з 1757 р., завдяки виявленим реєстраційним спискам ченців і ігуменів ЧСВВ, виявилося можливим, хоч і частково, реставрувати список імен, як керівників, так і рядових ченців Біксадської обителі. Опрацьовані документи допомогли встановити дату побудови дерев'яного і кам'яного храмів монастиря в 1702 р. і 1764 р.

Аналіз джерел доводить, що станом на 1798 р. монастир повноцінно існував, а отже не був ліквідований у 1788 р., – часі закриття практично всіх обителей Марамороша. Факт останнього підтверджують і архівні джерела, і праці церковних дослідників¹³⁰. Еклізійна діяльність Біксадської обителі у наступному – XIX ст. – відображена в десятках документів Держархіву Закарпатської області. Це беззаперечно свідчить, що монастир наприкінці XVIII ст. не потрапив до списку скорочених або ж ліквідованих чернечих осередків, а успішно продовжував своє подальше буття.

Загалом, нововиявлені документи Держархіву Закарпатської області суттєво збагачують відомості про діяльність монастиря у XVIII ст. Завдяки останнім зроблена спроба заповнення «білих плям» в історії обителі, що вносить значну корекцію до цілісної історичної картини церковного життя в комітаті Мараморош у вказаний період.

Наведені вище підсумки дозволяють констатувати, що чернече життя Марамороської єпархії у XVIII ст. є малодослідженим. Хороші перспективи для подальшого дослідження теми подає корпус джерел, які нами не були включені для дослідження проблематики. Йдеться про документи архівів Румунії та Угорщини. Сподіваємося, що їх аналіз і опрацювання у майбутньому значно доповнять відомості про діяльність Біксадського монастиря у визначені хронологічні рамки.

REFERENCES

1. Baán, I. (2017). Letters of Giovanni Giuseppe De Camillis, Greek Missionary and Bishop of Munkács (1689–1706). *COLLECTANEA ATHANASIANA, II. Textus/Fontes* (Vol. 13). Nyíregyháza. [in Hungarian; in Latin].

¹³⁰ Детальн. див.: Держархів Закарпатської обл. Ф. 151. Оп. 12. Спр. 2571. 4 арк; Кічера В. Інституційна розбудова провінції чину Василіан на Закарпатті... С. 77.

2. Basilovits, J. (1799). *Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs*. Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCLX. Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum Gestis, e variis Diplomatus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. Pars Prima [A Short Notice of the Foundation of Theodore Koriathovits, Formerly the Grand Duke of Munkacs] (First Part). Ex Typographia Ellingeriana. [in Latin].
3. Basilovits, J. (1799). *Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs*. Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCLX. Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum Gestis, e variis Diplomatus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. Pars Secunda [A Short Notice of the Foundation of Theodore Koriathovits, Formerly the Grand Duke of Munkacs] (Part Two). Ex Typographia Ellingeriana. [in Latin].
4. Basilovits, J. (1799). *Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, Olim Ducis De Munkacs*. Pro Religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, In Monte Csernek Ad Munkacs, Anno MCCCLX. Factae: Exhibens Seriem Episcoporum Graeco-Catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrium Virorum Gestis, e variis Diplomatus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. Pars Tertia [A Short Notice of the Foundation of Theodore Koriathovits, Formerly the Grand Duke of Munkacs] (Third Party). Ex Typographia Ellingeriana. [in Latin].
5. Charnock, R. S. (1859). *Local Etymology: A Derivative Dictionary of Geographical Names*. London: Houlston and Wright. [in English].
6. Ciubotă, V., Delean, M., Ghitta, O. & Rus, V. (Eds.). (2007). *Mukachivska Hreko-Katolytska ieparkhiia. Dokumenty* [Mukachevo Greek Catholic Diocese. Documents] (Vol. I). Satu Mare– Uzhhorod. [in Ukrainian; in Latin; in Romanian].
7. Ciubotă, V., Rus, V. & Bălu, D. (Eds.). (2012). *Mukachivska Hreko-Katolytska ieparkhiia. Dokumenty* [Mukachevo Greek Catholic Diocese. Documents] (Vol. II). Satu Mare. [in Ukrainian; in Latin; in Romanian].
8. Ciubotă, V., Rus, V., Misiuk, M., Veskvarko, S. & Turuczko, S. (Ed.). (2015). *Mukachivska Hreko-Katolytska ieparkhiia. Dokumenty* [Mukachevo Greek Catholic Diocese. Documents] (Vol. III). Satu Mare. [in Ukrainian; in Latin; in Romanian].
9. Dulyshkovych, Y. (1877). *Ystorycheskiia cherty Uhro-Russkykh* [Historical features of the Ugro-Russians] (Tetrad III). Unhvar. [in Ukrainian; in Russian].
10. Fenych, V. (2003). Mizh oktsyidentalizmom ta oriientalizmom: ordo sancti basil ii magni ruthenorum v relihijnomu ta kulturnomu zhytti Mukachivskoi ieparkhii (do pochatku XX st.) [Between occidentalism and orientalism: ordo sancti basil ii magni ruthenorum in the religious and cultural life of the Mukachevo diocese (until the beginning of the 20th century)]. *Carpatica-Karpatyka*, 24, 87–140. [in Ukrainian].
11. Fenych, V. (2019). *Hreko-katolyky uzhhorodskoi uniinoi tradytsii* [Greek Catholics of Uzhhorod union tradition]. Uzhhorod. [in Ukrainian].
12. Hadzhega, V. (1922). Dodatky k istorii Rusynov y ruskykh tserkvei v Maramoroshi. Studii istorychno-arkhyvni [Additions to the history of the Rusyns]

and Russian churches in Maramures. Historical and archival studies] (Rochnyk I, pp. 140–228). In: *Naukovyi Zbornyk tovarystva «Prosvita»*. Uzhhorod. [in Ukrainian; in Russian].

13. Hodinka, A. (1911). *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I. KÖT. 1458–1715* [The archive of the Greek bishopric of Munkács. I. KÖT. 1458–1715] (Vol. LVI). Uzhhorod. [in Hungarian].

14. Kichera V. (2008). Instytutsiina rozbudova provintsii chynu Vasylian na Zakarpatti u period pravlinnia Mukachivskoho yepyskopa Andriia Bachynskoho (1773–1809) [Institutional development of the Basilian order province in Transcarpathia during the reign of Bishop Andriy Bachynsky of Mukachevo (1773–1809)]. *Rusyn*, 3–4(13–14), 76–83. [in Ukrainian].

15. Kichera, V. (2011). Deviantnist parafialnoho dukhovenstva za schodennykom Josyfa de Kamelisa [Deviance of the parish clergy according to Joseph de Camelis's diary]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Serii: Istorii*, 27, 275–279. [in Ukrainian].

16. Kichera, V. (2015). «Spysanie obytelei Maramoroshskykh» yak istorychne dzherelo [«Write-off of Maramures monasteries» as a historical source]. *Rumunsko-Ukrainski vidnosyny. Istorii ta suchasnist*, 41–54. [in Ukrainian].

17. Kinakh, H. (1926). Posischennie maramoroskykh monastyriv 1749 r. [Visiting the Maramures monasteries in 1749]. *Zapysky ChSVV, II(1–2)*, 105–122. [in Ukrainian].

18. Kinakh, H. (1930). Posischennia zakarpatskykh monastyriv ChSVV v rr. 1755, 1756, 1765, 1809 [Visiting the Transcarpathian monasteries of the Order of Saint Basil the Great in 1755, 1756, 1765, 1809]. *Zapysky ChSVV, III(3–4)*, 432–446. [in Ukrainian].

19. Kralickyi, A. (1869). *Shematizm inokov China sv. Vasiliya Velikago, uhorskiya oblasti na god 1870* [The Order of St. Basil the Great monks' shematism, Ugrian region for the year 1870] (pp. 4–15). Unhvar. [in Ukrainian; in Russian].

20. Kralickyi, A. (1871). Monastyr SS. AA. Petra i Pavla Biksadskii [Monastery of the saint Peter and Pavel Biksadskiy] (p. 120). In *Vremennik Stavropigijskago Instituta na 1872 god*. [in Ukrainian; in Russian].

21. Luchkai, M. (2002). *Istorii karpatskykh rusyniv* [The history of Carpathian Ruthenians] (6 vols.) (A. Ihnat, Trans., Vol. III). Uzhhorod: Zakarpattia. [in Ukrainian].

22. Meteş, Ş. (1936). *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria* [Romanian monasteries in Transylvania and Hungary]. Sibiu. [in Romanian].

23. Monych, O. (2009). Diialnist ostannoho Pravoslavnoho yepyskopa Dosyfeia (Feodorovycha) Uholskoho (1648–1733) [Activity of the last Orthodox bishop Dosyfey (Feodorovich) Ugolsky (1648–1733)]. *Rusyn*, 1(15), 76–89. [in Ukrainian].

24. Monych, O. (2018). *Neskorena Pravda: narysy z istorii Krychivskoho monastyria* [Unconquered Truth: essays on the history of the Krychiv Monastery]. Uzhhorod: Patent. [in Ukrainian].

25. Monych, O. (2019). «Voloshskii razdor»: okremi aspekty istorii lokatsiinoho oporu unii v 2 polovyni XVIII stolittia [«Voloshsky discord»: some aspects of the history of the local resistance of the union in the second half of the 18th century]. *Naukovi zapysky Bohoslovsko-istorychnoho naukovo-doslidnoho tsentru imeni arkhymandryta Vasylia (Pronina)*, 6, 356–382. [in Ukrainian].

26. Monych, O. (Comp.) (2021). *Davni monastyri Mukachivskoi yeparkhii (1360–1800): zvedenyi predmetno-tematychnyi katalog dokumentiv Derzhavnoho arkhivu Zakarpatskoi oblasti (Fond № 64, opysy № 1, 4, 5; Fond № 151, opysy № 1, 5, 6, 22, 25, Seriiia «Dzherela z istorii Mukachivskoi yeparkhii»)* [Old monasteries of the Mukachevo diocese (1360–1800): Systematized subject-thematic catalog of documents of the State Archives of the Transcarpathian region. Fond № 64, descriptions 1, 4, 5; Fond № 151, descriptions № 1, 5, 6, 22, 25. Series «Sources on the history of the Mukachevo diocese»]. Uzhhorod: RIK-U. [in Ukrainian].
27. Moroz, V. (2020). *Istoriia chernetstva u spadschyni o. Anatolia Kralytskoho, ChSVV* [The history of monasticism in the legacy of Father Anatoliy Kralytsky's legacy, the Order of Saint Basil the Great]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriiia: Istoriia*, 1(42), 20–29. [in Ukrainian].
28. Pap, S. (2002). *Istoriia Zakarpattia* [The history of Transcarpathia] (Vol. II). Ivano-Frankivsk: Nova Zoria. [in Ukrainian].
29. Pekar, A. V. (1982). *Sproba istorii Rumunskoi provintsii Sv. Josyfa* [An attempt at the history of the Romanian province of St. Joseph]. *Zapysky ChSVV, XI(XVII)(1–4)*, 208–220. [in Ukrainian].
30. Pekar, A. V. (1997). *Narysy istorii Tserkvy Zakarpattia* [Essays on the history of the Church of Transcarpathia]. In *Zapysky ChSVV, vol. I: Yerarkhichne oformlennia* (2nd ed.). Rym–Lviv: Misioner. [in Ukrainian].
31. Pekar, A. V. (1997). *Narysy istorii Tserkvy Zakarpattia* [Essays on the history of the Church of Transcarpathia]. In *Zapysky ChSVV, vol. II: Vnutrishnia istoriia* (2nd ed.). Rym–Lviv: Misioner. [in Ukrainian].
32. Pekar, A. V. (2014). *Narysy istorii Tserkvy Zakarpattia* [Essays on the history of the Church of Transcarpathia] (V. III). Uzhhorod: Uzhhorodska miska drukarnia. [in Ukrainian].
33. Petrov, A. (1906). *«Staraya vera» i uniya v XVII–XVIII vv. Poyasnitelnaya zapiska* [Old Faith and Unia in the 17th – 18th centuries. Explanatory note by A. Petrov]. (Materialy dlya istorii Ugorskoj Rusi, Vol. II). SPb. [in Russian].
34. Pronin, V. (2009). *Istoriya Pravoslavnoi Tserkvy na Zakarpate. Kandidatskaya rabota arkhimandrita Vasiliya (Pronina) «Istoriya Mukachevskoi eparkhii (s drevneishikh vremen do Pervoi Mirovoi voyny 1914 goda)»* [The history of the Orthodox Church in Transcarpathia. Archimandrite Vasily (Pronin)'s candidate work «History of the Mukachevo diocese (from ancient times to the First World War of 1914)»] (2nd ed.). Svyato-Nikolaevskii Mukachevskij monastyr, ORP «Φιλοκαλία». [in Russian].
35. Szirmai Szirmay, A. (1809). *Szathmár vármegye fekvése, törtnete, és polgári esmérete* [Location, history and civic size of Szathmár County] (Part 1). Budan. [in Hungarian].
36. Vavryk, M. (1958). *Po Vasyliianskykh monastyriakh* [In the Basilian monasteries]. Toronto. [in Ukrainian].
37. Zhatkovych, Yu. (1891). *Epyskopy Maramoroshskye* [Bishops of Maramorosh]. *Lystok*, 17, 196–197. [in Ukrainian; in Russian].
38. Zhatkovych, Yu. (1891). *Epyskopy Maramoroshskye* [Bishops of Maramorosh]. *Lystok*, 22, 256–257. [in Ukrainian; in Russian].

Oleksandr Monych

Candidate of Theology,

Archpriest,

Ph.D. student of the Faculty of History

and International Relations,

State University «Uzhhorod National University»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1264-2305>

**ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT
OF PETRO-PAVLIVSKY MONASTERY IN THE VILLAGE OF
BIKSAD IN TRANSCARPATIAN REGION IN THE 18th CENTURY
(according to the documents of the State Archives
of the Transcarpathian Region)**

Abstract. Based on the documents of the State Archives in Transcarpathian Region and studies, the article presents a review of the monastery activities in the village of Biksad in the 18th century. **The aim of the publication** is a substantive study of the monastery history and related events and processes; organizing the list of abbots and monks of the monastery; clarification and specification of settled facts and dates; analysis of discovered archival materials. **The research methodology** is based on general scientific methods: comparative, method of analysis and synthesis, as well as special, archival methods: retrospective, historical and method of criticism of sources. The methods used allowed to study the existing archival documents, to analyse and characterize the revealed documents, as well as to preserve the historical pluralism of opinions and make appropriate generalizations. **Scientific novelty.** The revealed materials showed that the existing thematic, scientific works are far from the status of exhaustive, and substantive works on this topic, which are based on the materials of the State Archives in Transcarpathian region, are practically absent. The processed archival documents significantly supplement, correct the existing historical facts and clarify new aspects of the life of monastery. Some files of fonds are introduced into scientific circulation for the first time. **Prospects for further research** is that further study of the monastery will significantly fill existing gaps in the history of monasticism of Máramaros Eparchy. The development of the topic will allow to expand the permanent knowledge about: the inner life of the monasteries of Máramaros in specified period, will allow to objectively study the church history in Transcarpathia in the 18th century on the whole. **The conclusions** present the results of the research providing generalizing characteristic of the revealed documents of the State Archives in Transcarpathian region, stating that the foundation of the monastery was permeated by its rejection in the location region. The tragic fate of the first abbot of the monastery was connected with his personal life and the principles of mission he used; full-fledged activity of the monastery begins at the equator of the 18th century.

Key words: The State Archives in Transcarpathian Region; document; monastery; bishop; abbot; monasticism; monk; eparchy.